

KROM

Norsk forening for kriminalreform

Høringsuttalelse om

NOU 2007 : 7 – Fritz Moen og norsk strafferettspleie

Avgitt 2. oktober 2008

**NOU 2007:7 – FRITZ MOEN OG NORSK STRAFFERETTSPLEIE
HØRINGSUTTALELSE TIL JUSTIS OG POLITI- DEPARTEMENTET
FRA KROM- NORSK FORENING FOR KRIMINALREFORM**

1. INNLEDNING

Innledningsvis vil KROM fremheve at det viktigste med de forslagene som nå er på høring, er å forhindre uriktige domfellelser. I den forbindelse bør det foretas en bred gjennomgang av dagens prosessregler, hvor også spørsmålet om jury og meddomsrett har sin naturlige plass i tillegg til reglene om anke.

Departementet fremhever at juryspørsmålet vil komme i ett senere høringsnotat og av den grunn ikke ønsker kommentarer til spørsmål 15 og nr 16. KROM er uenig i dette syn ettersom disse spørsmål er viktige for å hindre uriktige domfellelser. Valget mellom jury og meddomsrett kan ha betydning i forhold til å hindre uriktige domfellelser. Retningslinjer for fagdommerens rettsbelæring i jursaker har betydning og kan være veiledende også for fagdommerens påvirkning av lekdommerne hva gjelder faktum i meddomsrettssaker. Når det gjelder en lovendring som går ut på at det skal være tilstrekkelig med 2 fagdommere for å sette tilside en fellende kjennelse har KROM vanskelig for å akseptere at ikke det er en lovendring som kan skje allerede nå.

Dagens debatt om vår prosessordning er slik KROM ser det for ofte preget av effektivitetshensyn i stedet for rettssikkerhetshensyn. KROM vil fremheve at hensynet til en effektiv strafferettspleie aldri kan forsvare uriktige domfellelser i en straffesak.

Justitiekansleren i Sverige har uttalt i Felaktigt dömda, Rapport från JK:s rättssäkerhetsprojekt 2006 s. 436:

”Det är en sak att olyckliga omständigheter då och då förenas på ett sådant sätt att det ”råkar” bli fel. Det är slumpens skördar. Det är en annan sak när kontrollmekanismer inte fungerat beroande på att delar av rättsväsendet eller enskilda aktörer inte hållit måttet. Felaktigheter av det förra slaget –olyckor- måste man räkna med. Felaktigheter av det senare slaget finns ingen anledning att godta överhuvudtaget, (...).”

Fritz Moen ble ikke utsatt for en ulykke slik KROM ser det, men at kontrollmekanismene ikke fungerte fordi deler av rettsvesenet og enkelte aktører ikke holdt mål. Det er imidlertid viktig ikke bare å ha Fritz Moen i tankene når spørsmålet om tiltak for å hindre uriktige domfellelser drøftes. Også de andre justismordene som er avdekket i Norge de senere år, eksempelvis Lilandsaken og lagdommer Lange-Nielsens gjenopptagelser av incest og sedelighetsaker, er saker som beror på at deler av rettsvesenet og enkelte aktører ikke har holdt mål.

2. SPØRSMÅL OM DET BØR LOVFESTES EN PLIKT TIL Å SKRIVE EN REDEGJØRELSE FOR BEVISMOMENTENE I STRAFFESAKEN VED OVERSENDELSE TIL OVERORDNET PÅTALEMYNDIGHET. (ANBEFALING NR. 1)

KROM er av den oppfatning at dette er et godt forslag. Det er noe som bør inn i påtaleinstruksen at en påtegning skal inneholde både det som taler for og det som taler mot en domfellelse. Det skjerper tanken både hos avsender og mottager. Redegjørelsen vil være en del av sakens dokumenter og kan da vurderes og kritiseres av forsvarer. Det kan føre til at man allerede før tiltale tas ut kan komme til at bevisene ikke holder i tillegg til at det i tilknytning til en hovedforhandling også kan være et bidrag til å forhindre uriktige domfellelser.

3. SPØRSMÅL OM PÅTALEMYNDIGHETEN SKAL PÅLEGGES Å NEVNE ALLE RELEVANTE BEVIS (IKKE BARE DEM SOM ØNSKES FØRT) I BEVISOPPGAVE TIL RETTEN (ANBEFALING NR. 2)

KROM støtter dette forslaget - det blir et verktøy til bruk både for aktor og forsvarer i tillegg til at det skjerper rettens plikt til å sørge for sakens fullstendige opplysning.

4. SPØRSMÅL OM Å REGELFESTE EN PLIKT FOR POLITIET TIL Å OPPLYSSE OM MISTENKTES FULLSTENDIGE TIMEPLAN I PERIODER MED INTENSIVE AVHØR (ANBEFALING NR. 3)

KROM støtter dette forslaget og mener at det vil kunne være et nyttig virkemiddel for å forhindre uforsvarlige lange avhør. Forslaget vil ha en preventiv effekt og i så måte være et gode.

5. SPØRSMÅL OM GRENSENE FOR HVILKET PRESS SOM ER TILLATELIG I EN AVHØRSSITUASJON BØR KLARGJØRES (ANBEFALING NR. 4)

KROM er av den oppfatning at avhør og avhørssituasjonen som en generell regel bør sikres ved lyd og bildeopptak. Det vil være det viktigste virkemiddel for å forhindre utilbørlig press og overgrep i en avhørssituasjon. Politiavhør skal gjennomføres på en objektiv og upartisk måte. KROM mener at det ikke er mulig å detaljregulere hva som ligger i det og mener at den lovgivningen vi har på området er tilfredsstillende. Ved en lovfestet rett til press kan det utvikle seg en ukultur hos enkelte tjenestemenn ut fra den enkeltes tolkning og ”gode hensikter”. KROM mener derfor at overtramp ved forhindres ved at avhør tas opp på lyd og bilde.

6. SPØRSMÅL OM DET BØR INNFØRES EN GENERELL REGEL OM OPPNEVNING AV FORSVARER FOR MISTENKTE ELLER SIKTEDE SOM ER DØV ELLER TILHØRER EN ANNEN GRUPPE SOM OFTE VIL HA DÅRLIGERE MULIGHET TIL Å IVARETA EGET TARV (ANBEFALING NR. 8)

Forsvarer bør oppnevnes i forbindelse med alvorlige straffesaker på etterforskningsstadiet når det gjelder avhør av barn, funksjonshemmede, personer som er fysisk redusert grunnet skader, sykdom eller alder, eller som har alvorlige psykiske problemer. (sml. Riksadvokatens retningslinjer når det gjelder opptak av avhør med lyd og bilde).

7. SPØRSMÅL OM DET BØR VURDERES Å ENDRE REGLER OM OPPNEVNING AV SAKKYNDIGE (ANBEFALING NR. 9)

KROM er enig i et skille mellom påtalemyndighet og sakkyndige. KROM mener at Rettsmedisinsk kommisjon kan ha en liste over kvalifiserte sakkyndige og oppnevne sakkyndige fra listen etter en turnusordning. Dette vil også sikre sakkyndiges uavhengighet.

8. SPØRSMÅL OM DET BØR LOVFESTES AT BÅDE RETTEN OG POLITIET/PÅTALEMYNDIGHETEN BØR PÅLEGGES Å UTFORME SKRIFTLIGE MANDAT OG EVENTUELT TILLEGGSMANDAT TIL SAKKYNDIGE (ANBEFALING NR. 10)

KROM er enig i forslaget. Et mandat til de sakkyndige som utarbeides av påtalemyndigheten og hvor forsvarer skal høres og få anledning til å foreslå tilleggsmandat også på etterforskningsstadiet.

9. SPØRSMÅL OM REGELENDRING FOR Å KLARGJØRE AKTORS PLIKT VED NEDLEGGING AV PÅSTAND I TILFELLER DER BEVISENE ETTER AKTORS EGEN OPPFATNING IKKE OPPFYLLER KRAVENE TIL DOMFELLEELSE (ANBEFALING NR. 14)

Tiltale tas ut med bakgrunn i dokumenter (middelbar bevisførsel). Det er stor forskjell å ta stilling til den bevismessige situasjonen basert på sakens dokumenter i forhold til å vurdere bevisene når bevisene presenteres i retten. Aktor må derfor både ha anledning til å frafalle tiltalen og til å legge ned påstand om frifinnelse.

Påtalemyndigheten skal ikke ta ut tiltale uten å være sikker på at bevisene holder for domfellelse. Denne sikkerhet bygger på det skriftlige materialet i saken. Dette kan føre til feilslutninger som vil kunne avdekkes under hovedforhandling. I et slikt tilfelle må det være en plikt for aktor frafalle tiltalen hvis han/hun finner det klart at bevisene ikke holder. I medhold av strpl. § 254 hfr. § 73 kan aktor frafalle enkelte tiltaleposter eller tiltalen i sin helhet. Strpl. § 304 bør endres til at aktor skal frafalle enkelte tiltaleposter eller tiltalen i sin helhet dersom han/hun finner det klart at bevisene ikke holder. Det følger av strpl. § 73 at retten da skal frifinne. Dette er sentralt i forhold til anklageprinsippet og vil ansvarliggjøre påtalemyndigheten. Det vil også være mindre stigmatiserende for en som har vært tiltalt at også påtalemyndigheten til slutt innså at det var klart at bevisene ikke holdt.

KROM er av den oppfatning at departementet og utvalgets utgangspunkt for forslaget som er sendt på høring er uriktig. Departementet uttaler:

”På bakgrunn av blant annet det utvalget selv skriver på side 150, antar departementet at aktor etter gjeldende rett må sies å ha en plikt til å nedlegge påstand om frifinnelse i tilfeller der han eller hun ser det som klart at beviskravet ikke er oppfylt”

Departementet og utvalget har vist til Andenæs for sitt standpunkt. KROM er av den oppfatning at den situasjonen Andenæs har for øye ikke er de tilfeller hvor aktor klart ser at beviskravet ikke er oppfylt, men de situasjoner hvor aktor er av den oppfatning at en domfellelse vil være uforsvarlig.

I det første tilfellet må aktor ha en plikt til å frafalle tiltalen. Vedkommende skulle i et slikt tilfelle ikke vært tiltalt. Her er det ingen tvil.

I det andre tilfellet, hvor aktor mener at domfellelse vil være uforsvarlig, bør aktor etter KROMs syn ha anledning til enten å frafalle eller påstå frifinnelse. Denne frihet til å velge mellom alternativt å frafalle og påstand om frifinnelse bør aktor ha, ettersom mennesker kan vurdere bevisene ulikt. I de tilfeller hvor aktor er usikker på om bevisene holder bør aktor ha en mulighet til å nedlegge påstand om frifinnelse og overlate avgjørelsen til retten.

Utgangspunktet er at aktor kun skal nedlegge påstand om domfellelse i de saker aktor selv er sikker på at tiltalte er skyldig og dette er bevist utenfor enhver rimelig og fornuftig tvil.

På bakgrunn av det som er anført er KROM uenig i departementets vurdering med hensyn til hensiktsmessigheten av ikke å ha et skille mellom en påstand om å frafalle og en påstand om å frifinne. KROM er av den oppfatning at en lovpålagt plikt for aktor til å frafalle tiltalen i sin helhet eller enkelte tiltaleposter hvor det er klart at bevisene ikke holder og en rett til å påstå frifinnelse der aktor er i tvil, vil bidra til å hindre uriktige domfellelser.

10. SPØRSMÅL OM Å GJØRE DET OBLIGATORISK Å TA OPP POLITIAVHØR AV MISTENKTE PÅ BÅND, I ALLE FALL I ALVORLIGE STRAFFESAKER (ANBEFALING NR. 5)

KROM støtter forslaget om å gjøre det obligatorisk å ta opp politiavhør av mistenkte på bånd, men er av den oppfatning at det også bør tas videoopptak av avhør.

11. SPØRSMÅL OM FORBEDRINGER I REGELVERKET OM TOLKING. (ANBEFALING NR. 6)

KROM er enig i departementets konklusjon

12. SPØRSMÅL OM DET BØR VÆRE REGLER FOR OPPBEVARING AV BIOLOGISK BEVISMATERIALE I ALVORLIGE STRAFFESAKER MED TANKE PÅ MULIGHETEN FOR GJENOPPTAGELSE (ANBEFALING NR. 7)

KROM er enig i departementets konklusjon

13. SPØRSMÅL OM OPPLÆRING AV SAKKYNDIGE SOM SKAL BISTÅ I RETTSSAKER (ANBEFALING NR. 11)

KROM er enig i departementets konklusjon

14. SPØRSMÅL OM INNFORING AV EN PLIKT TIL Å FORETA LYDOPPTAK AV DELER AV HOVEDFORHANDLINGEN I STRAFFESAKER (ANBEFALING NR. 12)

I tingretten kan både vitner og medtiltalte forklare seg ulikt det de gjør i lagmannsretten uten at det i dag er mulig å konfrontere dem med dette i ankesaken. Dette kan i verste fall medføre uriktige domfellelser. Som et minimum må hovedforhandling i tingretten tas opp på bånd i sin helhet. For at muligheten for kontradiksjon i ankeinstansen skal være reell bør forklaringene på anmodning skrives ut. Det faktiske problem er at verken aktor, dommer eller forsvarer har holdepunkter for å vite om tiltalte, medtiltalte og vitner endrer forklaring fra behandlingen i tingretten. Det er et paradoks at man har anledning til å konfrontere vitner, tiltalte og medtiltalte med en politiforklaring hvor tiltalte erklærer ikke å huske eller forklarer seg motstridende, mens man ikke har den samme anledningen i forhold til den rettslige forklaringen fordi den ikke er dokumenterbar. Med lydopptak ville det ha vært mulig jfr. Strpl. § 300

Dette har også en side til dagens silingsordning hvor skyldspørsmålet i dag prøves i ankeinstansen basert på politiforklaringer og ikke på de forklaringer som er avgitt i retten. Se nærmere nedenfor under pkt 18.

15. SPØRSMÅL OM Å AVKLARE DE MATERIELLE VILKÅR FOR Å TA UT TILTALE (ANBEFALING NR. 13)

KROM er enig i departementets konklusjon

16. SPØRSMÅL OM REGELENDRING FOR Å GJØRE DET KLARERE HVA RETTSLEDERENS FOREDRAG ETTER STRAFFEPROSESSLOVEN § 368 (RETTSBELÆRINGEN) KAN INNEHOLDE (ANBEFALING NR. 15)

KROM er uenig i at spørsmålet om de rettslige rammene for rettslederens foredrag etter straffeprosessloven ikke skal tas opp i dette høringsnotatet i forhold til å forhindre uriktige domfellelser. KROM er enig i det syn som er kommet til uttrykk med hensyn til den sterke påvirkningskraft rettslederens rettsbelæring har på de lege dommere.

Det er etter KROMs syn viktig at disse spørsmål blir behandlet i denne sammenheng, hvor det tas sikte på å forhindre uriktige domfellelser. I denne sammenheng vil det ikke være forskjell i forhold til riktige /uriktige domfellelser om det er jury eller ikke jury. En regelendring for å

gjøre det klarere hva rettslederens foredrag kan inneholde vil være retningsgivende også i meddommersaker.

17. SPØRSMÅL OM EN FELLEDE KJENNELSE FRA JURYEN BØR KUNNE SETTES TIL SIDE AV TO FAGDOMMERE (ANBEFALING NR. 16)

Det er etter KROMs syn åpenbart at det må være nok at to fagdommere er uenige i en fellende jurykjennelse for å sette denne til side. Dette er en regelendring som man umiddelbart må kunne lovfeste for å hindre uriktige domfellelser.

18. KROMS TILLEGGSFORSLAG FOR Å FORHINDRE URIKTIGE DOMFELLELSER

KROM vil avslutningsvis peke på at den viktigste faktoren som kan bidra til å forhindre uriktige domfellelser er muligheten til å få overprøvd en fellende dom gjennom anke.

KROM er av den oppfatning at ankeadgangen for forhold som kan straffes med mindre enn 6 års fengsel er mangelfull. Dette skyldes at disse sakene siles og at lagmannsretten da prøver anken på bakgrunn av sakens skriftelige dokumenter. Med andre ord det samme grunnlag som påtalemyndigheten har for å ta ut tiltale. Som fremhevet under pkt. 9 gir dette muligheter for feiltolkning. Denne ordningen må reformeres ettersom ordningen ikke bidrar til å forhindre uriktige domfellelser.

Det kan tenkes flere ulike måter å reformere silingsordningen for å forhindre uriktige domfellelser.

For det første kan silingsordningen avskaffes i sin helhet. For det andre må det innføres en plikt til å begrunne hvorfor anken nektes fremmet, jf CCPR/C/93/D/1542/2007 hvor manglende begrunnelse ble ansett for å være en krenkelse av SP art 14. Denne endringen kan da gjøres umiddelbart. For det tredje kan tingrettens behandling tas opp på lyd og bilde. Dette siste vil medføre at lagmannsretten vil ha ett mye bedre grunnlag for å avgjøre hvorvidt saken skal underkastes ny behandling.

I sakene som er underlagt siling vil lagmannsretten selv kunne kontrollere anførselene i en ankeerklæring opp mot forklaringer gitt i tingretten dersom disse er tatt opp på lyd og det foreligger utskrift av forklaringene.

I de tilfellene som blir realitetsbehandlet ved ordinær ankeforhandling vil de samme hensyn gjøre seg gjeldene. Når hovedforhandling i tingretten er tatt opp på lyd vil det foreligge en reell mulighet til å konfrontere tiltalte og vitner med deres forklaringer på samme vilkår som for politiforklaringer, strpl. §§ 290, 296, 297 og 299 jfr. § 300.

I tillegg til de forslag som departementet har sendt på høring og som KROM har påpekt har Justitiekanslern i Sverige fremmet flere forslag for å forhindre uriktige domfellelser i Sverige.

I utredningens s. 493 heter det;

"Några exempel på regler och föfaranden som skulle kunna tillämpas vid utredning och rättegång om grova brott är följande.

-Krav på förberedande förhandling i domstol, med granskning av brottsutredningen och avstämning av att denna är fullständig och kan läggas till grund för rättegång.

-Generösare möjligheter för den misstänkta/tilltalade att göra egna undersökningar och sakkunnigutredningar inom ramen för rättshjälpen.

- Möjlighet till ändringsdispens i Högsta domstolen, dvs. möjlighet att få prövningstillstånd även för bedömning av bevisfrågor. Som framgått på annat ställe förutsatte nuvarande resningsregler ursprungligen en mer vidsträckt möjlighet till prövning i tre instanser än vad som numera finns".

KROM vil avslutningsvis peke på viktigheten av at man ser på prosessordningen i sin helhet og at flere virkemidler må vurderes for å unngå uriktige domfellelser.

For Norsk forening for kriminalreform KROM

Preben Henriksen

Solveig Kristine Høgtun